

496 рецьку (нині місто С.-Петербург. міськради), Феодосії (нині АР Крим), Тифлісі (нині Тбілісі). 1876 С.-Петербург. М. д. став єдиним у Рос. імперії. У СРСР існували Моск. і Ленінгр. (нині С.-Петербург) М. д., що працюють і в сучас. РФ. У Києві нині діє *Банкнотно-монетний двір Національного банку України*.

Літ.: Романов Б. А. Деньги и денежное хозяйство // История культуры Древней Руси. Т. 1. Москва; Ленинград, 1948; Спасский И. Г. Русская монетная система. Ленинград, 1970; Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. К., 1971; Крижанівський А. Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. Л., 2007.

М. Ф. Котляр

МОНІЗМ

(від *моно...*) – філософський термін, що визначає першість «одного», «єдиного» стосовно множинного, різноманітного. У наук. обіг поняття «М.» увів нім. філософ-раціоналіст К. Вольф у контексті дискусії про співвідношення *душі* й тіла. Моністами він уважав тих філософів, які визнавали лише один бік цього співвідношення. В історії філософії питання М. найчастіше порушували в онтол. дискурсах про природу *буття*. Онтол. система давньогрец. філософа Парменіда увійшла до класич. підвалин обґрунтування М. Спираючись на тезу про тотожність *буття* і *мислення*, він стверджував, що мислення шукає у речах універсальності й тотожності, яким і є *буття* (одне, єдине); чуттєвий досвід, що є різноманітним, мінливим і суперечливим, становить цілковиту невидимість і, отже, не-*буття*. У ранньомодер. період нідерланд. філософ Б. Спіноза створив систему субстанцій. М., в якій ідею метафізики субстанції сполучив із плюралізмом атрибутів (див. *Плюралізм*). Нім. філософ Г.-В. Ляйбніц, навпаки, був субстанцій. плюралістом (визнавав множинність монад-субстанцій) та атрибутив. моністом (усі монади – *душі*, що мають єдину духовну субстанцію). У новітні часи послідов. онтол.-метафіз. підхід до обґрунтування М. розробив англ. філософ Ф.-Г. Бредлі, поклавши в його основу тезу про реальність «Вищого Абсолюту», що трансцендує навіть *релігію*, й відповід. висновок про неральність існування окремих речей. В історії філософії осмислення терміна «М.» деяким чином завжди пов'язане з поняттям «плюралізм» – через протиставлення, допущення співіснування в окре-

мих аспектах або ж шляхом пошуку спіл., нейтрал. підстав як для М., так і плюралізму. 20 – 21 ст. – період, коли соц. практики різних рівнів і спрямувань (сусп.-трансформ., ідеол., наук., технол.-експерим., морал.-етичні, мист. та ін.) вкрай загострили питання про співвідношення М. і плюралізму в онтол. й епістемол. аспектах. Нейтрал. М. – один із фундам. напрямів філос. пошуків відповіді на це питання. Його зародки наявні вже в філософії Б. Спінози, який вважав субстанцію нейтральною як до матеріал., так і ідеал. початків. До трійки видат. мислителів, які створили впливові філос. системи нейтрал. М., належать австр. філософ, фізик, фізіолог і психолог Е. Мах, амер. філософ-прагматист та психолог В. Джеймс, англ. філософ аналіт. спрямування й математик Б. Рассел. Центральною для праць Е. Маха була ідея існування «засадн. реальності» (basic reality), що складається із «нейтрал. елементів» та їхніх співвідношень. Хоч «економія мислення», стверджував Е. Мах, припускає й навіть потребує поділу на об'єкти й ментал. осередки (ego), але цей поділ зумовлений, зрештою, існуванням нейтрал. елементів одного й того ж виду (kind). Ідеї В. Джеймса, викладені у працях «Pragmatism» («Прагматизм», 1907) та «Essays in Radical Empiricism» («Нариси з радикального емпіризму», 1912; обидві – Нью-Йорк), набули статусу класич. парадигми нейтрал. М. Його суть сконцентровано у терміні «радикал. емпіризм», що охоплює «чистий» досвід: поверхневу, неозначену актуальність, «просте оце» (simple that). Різноманіття відношень, в які занурене матеріальне та ідеальне, об'єкт і суб'єкт, думка та репрезентов. нею предмети пізнання, почуттєві враження, – усе це сукупність функціонал. з'єднань і роз'єднань, що відбуваються у процесі «чистого» досвіду. Б. Рассел, як і В. Джеймс, починав розбудову своєї філос. системи із крит. осмислення неокантіан. ідеї про досвід як суттєво залежне від суб'єкта спрямування дії на об'єкт. Його теорія нейтрал. М. спіралася на засадн. положення про універсум як сукупність постійно змінюваних «подій» (events), що створюються завдяки «логіч. конструкціям», утвореним на підставі наяв. знання. Ці конструкції присутні у ментал., психол. про-

сторі, здоровому глузді, а також у поєднаннях «зовн. подій», що науково структуруються фізикою. Згідно з теорією нейтрал. М. Б. Рассела, не існує законів, що зафіксували б єдині правила формування і розвитку різних комплексів нейтрал. елементів-подій. У ставленні до проблем нейтрал. М. у сучас. філософії сформувалися дві тенденції. Перша продовжує звертатися до ідей традиц. нейтрал. М., критикуючи, інтерпретуючи, розвиваючи чи оновлюючи деякі з них на ґрунті відродження та розвитку класич. філософії прагматизму; центр. постать цієї тенденції – В. Джеймс. Друга тенденція тяжіє до аналіт. філософії, пропонуючи інновац. ідеї, стимулом до яких залишаються здобутки й суперечності філос. системи Б. Рассела. Перша тенденція надає перевагу плюралізму перед М., друга – новим підходам до М. на ґрунті метафізики свідомості. До останніх належать напрацювання таких філософів, як Т. Нагел, Дж. Хейл, Д. Чалмерс, І. Бенкс та ін. Із погляду дослідн. методології, актуал. є інтерпретація співвідношення М. і *дуалізму*, до якої звернувся Т. Нагел у кн. «Mind and Cosmos» («Свідомість і Космос». Нью-Йорк, 2012). У контексті історії укр. філос. думки сучас. філос. дискурс із проблем М. надає можливість як для розширення дослідн. проблематики, що долає традиц. протиставлення матеріалізму й ідеалізму, так і для застосування нових підходів до старих проблем. Серед них – одна з центр. проблем філософії Г. Сковороди – питання про її М. (матеріаліст. або ідеаліст.) чи *дуалізм*. Ідеї нейтрал. М. замість традиц. протиставлення відкривають можливість для обґрунтування процесу співіснування або взаємопроникнення ментального, духовного та матеріального. Про гостроту проблеми співвідношення трансценденталізму й іманентизму у світогляді Г. Сковороди неодноразово зауважував В. Петров, пропонуючи поєднати «М. і *дуалізм* одночасно» як іманентизм.

Літ.: В. Russell. My Philosophical Development. London, 1959; W. James. Essays in Radical Empiricism. Lincoln, 1996; T. Nagel Mind and Cosmos. New York, 2012; Петров В. До характеристики філософського світогляду Сковороди // Розвідки. К., 2013. Т. 1; Нагел Т. На що схоже бути синіцею? / Пер. з англ. // Антологія сучас. аналіт. філософії, або Жук залишає коробку. Л., 2014.

Н. П. Поліщук

МОНІК

Едуар (Maunick Édouard; справж. ім'я – Joseph Marc Davy, Жозеф Марк Деві; 23. 09. 1931, о-в Маврикій) – маврикійський поет, перекладач і громадський діяч. Премія ім. Г. Аполлінера (1977), Гран-Прі «Académie Française» (2003). Закін. учител. коледж у м. Порт-Луї (Маврикій, 1950), учителював, 1958–60 – гол. бібліотекар міста. 1948 дебютував віршами та статтями в місц. пресі. Від 1960 – у Парижі: був автором і продюсером культур. та літ. радіопрограм (1961–77), послом Маврикія в Пд. Африці (1994–99), очолював відділ у секторі культури ЮНЕСКО (1983–91). Пише франц. й англ. мовами. Поезії М. перекладені багатьма мовами, укр. окремі з них переклали В. Коптілов, Вс. Ткаченко.

Осн. теми – братерство народів різних рас і континентів, їхня боротьба проти апартеїду й колоніалізму, за нац. і соц. визволення. 1986 у Львові брав участь у Міжнар. симпозіумі ЮНЕСКО «І. Франко і світова культура», 1989 у Києві – в урочистостях з нагоди 175-річчя від дня народж. Т. Шевченка.

Тв.: Ces Oiseaux du sang. Port-Louis, 1954; Les Manèges de la mer. Paris, 1964; Mascaret ou le Livre de la mer et de la mort. Paris, 1966; Fusillez-moi. Paris, 1970; Ensoleillé vif, 50 paroles et une parabase. Paris, 1976; Africaines du temps jadis. Paris, 1976; Désert-archipel. Paris, 1983; Soweto, Le cap de désespérance. Paris, 1985; Mandéla mort et vif. Paris, 1987; Toi laminaire: italiques pour Aimé Césaire. Rose-Hill, 1990; De sable et de cendre. Luxembourg, 1996; Elle & ille, poèmes d'une même passion. Paris, 2002; Brûler à vivre / Brûler à survivre. Sarcelles, 2004; 50 quatrains pour narguer la mort. Paris, 2006; укр. перекл. – [Вірші] // Поезія Африки. К., 1983; Вірші для Тараса // ЛУ. 1989, 18 трав.

Літ.: J. Soporova. Edouard J. Maunick: biobibliographie analytique (1953–1990). Paris, 1992.

В. І. Ткаченко

МОНІН

Іван Федорович (16. 07. 1920, м. Катеринослав, нині Дніпро – 18. 12. 2001, Львів) – астрономо-геодезист. Д-р тех. н. (1968), проф.